

III. SAISON ÉPIDÉMIQUE DE 1943/1944

L'état épidémiologique difficile dans la troisième année de la guerre de libération, aggravé encore par les pénibles mouvements dans la IVe et V^e offensive, comportait un pronostic mauvais pour cette saison épidémique, qui s'annonçait. Les expériences énormes déjà acquises dans la lutte contre le typhus exanthématique, surtout au printemps de 1943, sont maintenant pleinement utilisées dans la pratique. Un nombre croissant d'écoles de santé et de cours pour infirmiers et hygiénistes répond aux besoins les plus urgents de l'APL, toujours grandissante.

Après la fin de la Ve offensive ennemie, on commence de nouveau, mais cette fois-ci sur un plan encore plus large, par l'organisation des sections de santé dans les comités populaires de libération, ainsi que par le rétablissement des équipes de santé. A l'automne 1943, on commence aussi par la construction intense des postes de désinfection sur tous les carrefours importants des voies de communications.

Pendant que dans la période épidémique de 1942/1943 la morbidité par le typhus exanthématique dans l'APL avait atteint à peu près le chiffre de 100 sur 1000, celle-ci dans la période 1943/44 a été d'environ 15 sur 1000 de l'effectif (des unités). Ainsi, rien que dans les unités sous les ordres de l'État-major général de Croatie, le nombre des malades de typhus exanthématique, dans la période de 1942/43, a été de 7000, environ, tandis qu'en 1943/44 ce nombre n'a même pas dépassé le chiffre de 1000.

Le fait a été démontré, que la réalisation d'un service épidémiologique et d'hygiène, bien organisé, a été possible même dans les conditions les plus difficiles de la guerre partisane. Ce service, muni de technique sanitaire improvisée, et avec les cadres formés au cours de la guerre, — s'est opposé avec succès à la propagation du typhus exanthématique dans l'armée, et aussi dans le peuple.

MLETAČKO OSNIVANJE (1734) I FRANCUSKO UKIDANJE (1810) ZDRAVSTVENOG UREDA U PERASTU

Slavko MIJUSKOVIC

VRLO RAZGRANATE EKONOMSKE I KULTURNE VEZE PRVO KOTORA, a zatim i drugih naselja u Boki Kotorskoj, sa zaleđem i bližim i daljim primorskim zemljama nametale su, pored ostalog, i vođenje naročite brige o obezbeđenju od unošenja i prenošenja zaraznih bolesti, naročito kuge. Zato su se u Boki Kotorskoj vrlo rano počele preduzimati specijalne i efikasnije mjere u tom smislu. Sprovedenje nekih od ovih mjera nije bilo povjeravano stručnom zdravstvenom osoblju i klasičnim zdravstvenim ustanovama: bolnicama i apotekama, iako je tog osoblja i tih ustanova u Boki, a naročito u Kotoru, bilo prilično još u dalekoj prošlosti. Na osnovu jednog nadgrobnog natpisa što ga je objavio Antun Majer¹ konstatuje se da je Kotor još u rimsko doba imao odjednom više ljekara; ovaj natpis, naime, govori o nadljekaru ('apxiatròs) Eukarposu. Za ovaj natpis Majer tvrdi da »spada najkasnije u treći vijek poslije Krista« i, ističući njegov značaj, kaže: »Kotor je prema tome imao u rimsko doba općinske liječnike. Takvih natpisa koji o tome svjedoče imamo za mali broj gradova rimskog carstva, i to za Benevent, Pisaurum, Eklanum, Lampsak, Spartu i Pulj u Istri; sada dolazi i Kotor«. Iako nemamo dokumenata starijih od 1326. godine, doba vladavine Stefana Uroša III Nemanjića, to nikako ne znači da i prije toga Kotor nije imao gradske liječnike i apotekare. Sačuvani spisi ne govore nam samo o privrednoj i kulturnoj ulozi koju je igrao Kotor u srednjovjekovnoj Srbiji već i o njegovoj medicinskoj kulturi². Ti isti spisi govore nam i o postojanju još u XIV vijeku u Kotoru bolnica koje su, pored drugih funkcija, imale svakako i onu sanitetsku³.

Jedna isključivo sanitetska ustanova, kotorski Zdravstveni ured koji će sačinjavati nestručna lica, biran od kotorskih opštinskih vijeća iz redova plemića, osnovan je 7. aprila 1437. godine sa zadatkom zaštite stanovništva od zaraznih bolesti⁴.

Korisnost djelovanja ove ustanove i potreba za pojačanjem zdravstveno—zaštitnih mjera dovela je kasnije do osnivanja takvih zdravstvenih ustanova i u drugim mjestima Boke.

U Perastu, koji je tokom XVIII vijeka imao vrlo aktivnu i razgranatu pomorsko-trgovačku djelatnost, bio je 1. januara 1734. godine osnovan Zdravstveni ured. Dekret o njegovom osnivanju donio je generalni providur za Dalmaciju i Boku Kotorsku, Zorzi Grimani, 1. januara 1734. godine na osnovu odluke Zdravstvenog magistrata u Veneciji, od 25. septembra 1733. godine.

Ova odluka je veoma interesantna s obzirom na organizovanje pomorsko-zdravstvene službe u Boki, pa je vrijedno da se prenese u cjelosti. Pronašli smo je u dva zvanična propisa⁵. Ni u jednom ni u drugom nije potpuna, što se konstatuje iz klauzule »ommissis« koju više puta nalazimo u oba teksta. Donoseći je u našem prevodu sa talijanskog jezika, koristićemo oba prepisa jer nijesu izostavljeni isti pasusi, tako da u jednom nalazimo ono što je drugom izostavljeno. Na taj način ova odluka biće rekonstruisana skoro u cjelosti:

»Poglavlja sadržana u poštovanim naređenjima presvijetlog Zdravstvenog magistrata u Veneciji, izdatim presvijetlom gospodinu generalnom providuru za Dalmaciju i Albaniju⁶, Zorzi Grimaniju, dana 25. septembra 1733. godine⁷.

Smatramo potrebnim da Vašoj Ekselenciji damo pojedinačna obavještenja u vezi sa zdravstvenim problemima u Boki Kotorskoj⁸, gdje je, možda, uočljivije zanemarivanje (primjena zdravstvenih mjera — Sl. M.), te da biste saznajući naše odluke, mogli lakše ostvarivati njihovo izvršenje i u Dalmaciji⁹.

Boka Kotorska je jedan predio koji je poslije posljednjih osvajanja postao takav trgovački centar koji zaslužuje da mu bude posvećena naročita pažnja. Stoga je tamo, čim su bile utvrđene granice¹⁰, bio otvoren lazaret, koji je malo trajao, ali koji, pošto je najzad ponovo sagrađen, upravo sada, Bogu hvala, pred ponovnim otvaranjem. Koliko u prvom, toliko i u drugom slučaju, poslije dugih raspravljavanja, došlo se do uvjerenja da je Herceg-Novu najpodesnije mjesto za lazaret, jer bi tu sva trgovačka roba koja dolazi morskim i kopnenim putem morala, radi obezbjeđenja provincije, biti podvrgnuta sanitetskim mjerama. Također je pravilno da se te mjere tu primijenjuju i da se tu otkloni sve ono što bi predstavljalo opasnost za provinciju, utvrđivanjem stanja i raskuživanjem.

Poznate su nam privilegije nekih od tamošnjih podanika, naročito onih grada Kotora, još iz doba njegove predaje¹¹; te privilegije će im biti sačuvane, ali neće se protezati izvan njihove teritorije¹², koju je također Kotorska opština, prilikom svoje pomenute predaje, ustupila Mletačkoj Republici.

I državna potreba zahtijeva da se tamošnja veoma podmukla navigacija usmjeri boljim pravcem.

Dok nije postojao lazaret u Herceg-Novom, moralo se dopuštati da svi brodovi koji su stizali u taj zaliv budu podvrgavani pregledu Zdravstvenog ureda u Kotoru, pošto nije bilo drugih ureda. To je predstavljalo nesumnjivu opasnost po opšte zdravlje, utoliko prije što bi ponekad bilo potrebno više dana da bi se prešao čitav zaliv i stiglo do Kotora, te su pomorci bili u mogućnosti da iskrcaju trgovačku robu kod svojih kuća prije nego što podnesu izvještaj o putovanju.

Pošto je, dakle, ponovo otvoren lazaret u Herceg-Novom, u mjestu koje je blizu ulaza u Boku — a u kome je i sjedište vanrednog providura¹³, koga je, iako je potčinjen generalnom, državna mudrost smatrala potrebnim postaviti na čelo uprave onoga¹⁴ kraja — odlučno zahtijevamo da tu, radi primjenjivanja sanitarnih mjera, pristaju svi brodovi, kako bi odatle oni koji bi bili oglašeni zdravima mogli nastaviti putovanje, dok bi oni koji bi bili oglašeni sumnjivima ostali tamo radi izdržavanja karantina, i to ako bi bili osposobljeni za takvo izdržavanje, ili bi, pak, primili naređenje radi

deponovanja trgovačke robe i odlaska u stanju »sumnjiv«, ili radi iskrcavanja neosjetljivih artikala u cilju snabdijevanja kraja.

Pošto će tamo takođe pristizati i trgovačka roba iz Hercegovine kopnenim putem, potrebno je da se tu osnuje zdravstveni ured, koji će se svremenom sasvim osposobiti i na toj strani vršiti iste funkcije kao onaj u Splitu u Dalmaciji.

Onaj grad (Herceg-Novu) nije bez ljudi za to sposobnih. Svuda gdje se stvori trgovačka luka, stižu se ljudi iz raznih krajeva i zasnivaju svoj dom, te i zbog ovoga treba da tamo postoji zdravstveni ured, o čijem osnivanju je potrebno povesti naročitu brigu.

Drugi zdravstveni ured, kotorski, čija se teritorijalna nadležnost direktno graniči sa turskom teritorijom, a koji ima posebni lazaret, sposoban da primi i raskužava vunu od koje se izrađuje raša, čime se izdržava ono stanovništvo, nastaviće svoje djelovanje u gradu i na čitavoj svojoj teritoriji, uključivši Dobrotu, Prčanj, Stoliv, Grbalj i Lušticu.

Osnovaće se zdravstveni ured u Perastu, koji također neposredno graniči sa turskom teritorijom, a iz istih ovih razloga i u Risnu. Ovi, kao tijela kojima ne predsjeda državni predstavnik, moraću se smatrati neposredno potčinjenim vanrednom providuru, koji će u stvari biti i njihov starješina.

Ostala dva, kotorski i hercegnovski, kao i onaj budvanski, koji u svojoj nadležnosti ima i Paštroviće, pošto se u tim mjestima nalaze predstavnici mletačke vlasti¹⁵ biće i potčinjeni tim predstavnicima, kao delegatima našeg Magistrata, i to za stvari čija priroda zahtijeva hitno rješavanje, čime se niukoliko ne krnji autoritet generalnog providura.

Pošto, uostalom, svi ovi uredi treba da se upravljaju na osnovu zakona i odluka našeg Magistrata, a pošto ovi i ove moraju biti zajedničke i jednoobrazne za sve, svaki od njih, sa svoje strane, ima da djeluje radi zaštite svoje teritorije od opasnosti sa kopna. Oni će jedan drugom uzajamno dostavljati vijesti i obavještavaće se o preduzetim mjerama.

Što se tiče, pak, pomorskih inspekcija, sve će se rješavati u Herceg-Novom. Ništa, ni brodovi, ni posada, ni putnici, ni roba, neće moći isploviti odatle niti preći obalu ako se ne dobije izjava o slobodnom isplavljanju, odnosno kretanju i prenošenju, kao i to da od bilo kojeg od onih ureda može sve biti slobodno prihvaćeno.

Ovo prijeko potrebno dobro ustrojstvo ima naročito u vidu neophodnu reformu navigacije Bokelja.«

Ovim se završava naša rekonstrukcija odluke. Kao što smo već istakli, ona nije potpuna, jer u oba prepisa nakon posljednjeg citiranja pasusa stoji »ommissis«. Pretpostavljamo da je kraj sadržao samo završne formule, te ako je tako, ovo izostavljanje ne bi predstavljalo nikakvu štetu, i mi bismo mogli smatrati da je rekonstrukcija sadržajno potpuna.

Na osnovu one odluke mletačkog Magistrata za zdravstvo generalni providur Grimani, 1. januara 1734. godine¹⁶, donosi dekret o osnivanju zdravstvenog ureda u Perastu. On u našem prevodu glasi:

»Pošto smo prilikom Našeg obilaska podređenih Nam oblasti obavili potrebna ispitivanja kako bismo mogli izvršiti poštovana naređenja presvijetlog Magistrata za zdravstvo, izražena u odluci od 25. septembra 1733. godine¹⁷ koja određuje osnivanje, gdje to bude bilo potrebno, zdravstvenih ureda radi osiguravanja najveće opreznosti u odnosu na važnu stvar, izrazili

smo rečenom Magistratu uslove, a i teškoće na koje smo naišli u vezi sa njihovim umnožavanjem u ovoj Donjoj provinciji (tj. Dalmaciji — Sl. M.).

Usredsredivši svoja razmatranja na Gornju provinciju (tj. Boku Kotorsku — Sl. M.), stekli smo uvjerenje da od svih mjesta naznačenih u odluci samo Perast, kraj koji ima opštinu koja se sastoji od ljudi sposobnih i vjernih, može potpuno odgovoriti ne samo odgovarajućim formalnostima već podnositi i troškove oko izdržavanja službenika.

Pošto smo se Mi radi donošenja Naše odluke podrobno obavijestili kako o njegovom položaju, tako i o svakoj okolnosti, smatrali smo da ne treba više odlagati u donošenju ove terminacije¹⁸ kojom ćemo odrediti broj i kvalitete lica koja će sačinjavati zdravstveni ured u Perastu, njihove dužnosti i mjere koje će primjenjivati u svom djelovanju, a prema intencijama presvijetlog Magistrata za zdravstvo.

Dakle, ovlaštenjem koje nam je dato od rečenog Magistrata, ovom terminacijom odlučujuće naređujemo da se osnuje u Perastu zdravstveni ured koji će sačinjavati pet lica, to jest opštinski načelnik, dva vijećnika one veoma omiljene Opštine i još dvojica koje će Opština izborom, iz svog sastava svake godine delegirati. Neće moći biti izabrani oni koji ne znaju čitati i pisati. Njihova služba neće trajati više od 12 mjeseci. Pošto prođe ovaj rok, biće u kontumaciji u istom trajanju (!) i neće se moći birati prije njenog isteka.

Starješinom zdravstvenog ureda, pošto u Perastu nema predstavnika mletačke vlasti, smatraće se presvijetli gospodin vanredni providur za Boku, kome će ovaj ured biti neposredno potčinjen. Uslijed udaljenosti sjedišta¹⁹ Njegovog presvijetlog gospodstva, moći će se u ovom, kao i u drugim zdravstvenim uredima, kad su u pitanju jednostavne i proste stvari jasno određene zakonom, odlučivati većinom glasova, s izričitom obavezom obavještavanja Njegovog presvijetlog gospodstva o svemu onome što bi zahtijevalo naročite obzire, koliko u nezdodama sa kopna, toliko i o onim sa mora, radi primanja Njegovih naređenja u tom smislu.

Sasvim se zabranjuje prihvatanje, radi raskuživanja, pred Perastom bilo kojih brodova koji stižu iz bilo kojeg sumnjivog kraja. Isto tako se zabranjuje izdavanje dozvola za isplavljanje onim brodovima koji bi dolazili iz zdravih mjesta ako im prethodno, kako to zahtijeva presvijetli Magistrat za zdravstvo, nije izdao i potpisao zdravstveni list²⁰ (mletački) Ured u Herceg-Novom, pri kome je Zdravstveni ured sa svojim predstavnicima²¹, a još uz to se tačno nalazi i sjedište vanrednog providura. Apsolutno se zabranjuje, pod prijetnjom neoprostive smrtne kazne, da bilo koji brod doplovi direktno pod Perast, a da se prethodno ne prijavi uredu u Herceg-Novom.

Omissis

Dato u Zadru 1. januara 1734. godine

Zorzi Grmani, generalni providur²².

Ovu svoju terminaciju generalni providur je poslao u Veneciju na saglasnost Magistratu za zdravstvo²³. Pošto je dobio ovu saglasnost, on iz Zadra 1. narednog marta izvještava o tome vanrednog providura i traži od njega da pozove načelnika i vijećnike Opštine Perast da postupe u duhu ove terminacije, tj. da osnuju zdravstveni ured²⁴. Uskoro poslije toga došlo je i do

osnivanja ovog ureda u Perastu. O njegovoj djelatnosti, uvijek u skladu sa propisima i direktivama starijih zdravstvenih vlasti, ima dosta dokumenata u Državnom arhivu u Kotoru i u mjesnom arhivu u Perastu, a ima ih i u Državnom arhivu u Veneciji. Ali mi ćemo ovdje koristiti samo njihov neznan broj radi ilustriranja njegovog stvarnog poslovanja. Nije nam bio cilj da ovdje damo i istorijat ureda, već, kao što je i u samom naslovu ovog članka istaknuto, da prikažemo zašto i kako je došlo do osnivanja i ukidanja. A dokumenti koji se na to odnose toliko su zanimljivi da i sami po sebi opravdavaju zaseban osvrt na ova dva problema.

Služeći se sa nekoliko dokumenata koji se ne odnose na osnivanje i ukidanje Zdravstvenog ureda u Perastu, konstatovaćemo da su njegove nadležnosti bile veće od onih koje bi proizilazile iz terminacije od 1. januara 1734. godine, a naročito u pogledu vršenja pomorsko-zdravstvene službe.

Dvadesetog avgusta 1736. godine vanredni providur obavještava herceg-novskog providura Venijera da je dozvolio kapetanu Juliju Peretiću, koji je svojim brodom doplovio iz Patrasa u Herceg-Novu, da nastavi putovanje do Perasta i da tamo izdrži karantin. Naglašava da se tom prilikom primijene uobičajene zdravstvene mjere. Herceg-novski providur nije postupio u smislu ovog odobrenja, već je sutradan, 21. avgusta, upozorio vanrednog providura da na osnovu terminacije od 1. januara 1734. godine Peretićev brod ne bi smio karantin izdržavati pred Perastom²⁵. A u prilogu mu dostavlja odgovarajući pasus iz te terminacije koji za prekršaj ove vrste predviđa smrtnu kaznu²⁶ i zapisnik o saslušanju kapetana Peretića, sastavljen 17. avgusta²⁷. Vanredni providur u svom dopisu od 23. avgusta zahvaljuje herceg-novskom providuru na upozorenju, ali ipak ostaje pri svojoj odluci, tvrdeći da se odgovarajuća odredba iz Grimanijeve terminacije treba smatrati opozvanom s obzirom na činjenicu da se već i ranije često dozvoljavalo brodovima da izdržavaju karantin pred Perastom²⁸. Iz dokumenata kasnijeg datuma vidimo da se ova praksa nastavila i da su brodovi mogli, sem u Herceg-Novom izdržavati karantin i u Perastu, pod nadzorom mjesnog Zdravstvenog ureda²⁹. I tako je odmah poslije svog osnivanja peraški Zdravstveni ured preuzeo vrlo važnu i odgovornu pomorsko-sanitarnu funkciju, koja se tada povjeravala samo višim i za to specijalno određenim zdravstvenim ustanovama.

Peraški Zdravstveni ured vodio je strogo računa o primjeni zdravstvenih propisa i prilikom ukrcavanja i iskrcavanja trgovačke i druge robe u Perastu³⁰.

Strogo primijenjujući zdravstvene i druge propise, ovaj Ured je zabranjivao brodovima koji bi pristali kod Perasta da iskrcavaju svoju robu ukoliko nijesu imali, sem zdravstvenih, i druge potrebne isprave³¹. Ako brodovi nijesu prethodno pribavili dozvolu za prodaju svoje robe, Zdravstveni ured ih je, uz pratnju svog zdravstvenog stražara, upućivao kod vanrednog providura³².

Zdravstveni ured u Herceg-Novom preko svojih organa često je sprovodio brodove do Perasta i povjeravao ih nadzoru peraškog Ureda³³.

Prilikom izdavanja zdravstvenih listova Ured u Perastu je bio izuzetno oprezan i nije se dešavalo rijetko da je uskraćivao njihovo izdavanje. Nije hteo da izda te listove ako bi konstatovao da su pojedini brodovi prilikom ranijih putovanja, za koja su također dobijali zdravstvene listove od peraškog Zdravstvenog ureda, odlazili u druga mjesta a ne u ona za koja su tražili zdravstvenu ispravu³⁴.

Ove zdravstvene listove peraški Ured je izdavao stranim brodovima samo po prethodnom odobrenju vanrednog providura³⁵.

Kad su bili u pitanju strani brodovi koji su stizali u Perast, za sva poslovanja vezana za njih Zdravstveni ured je bio u dodiru sa vanrednim providurom, pa i kada se nije radilo o stvarima isključivo sanitetskog karaktera. Tako je bilo i s jednim holandskim brodom, 12. septembra 1747. godine, koji je bio zadržan u Perastu sve dok se ne razjasni »poznati događaj u Dubrovniku«³⁶.

Za brodove koji su dolazili iz Albanije Zdravstveni ured u Perastu je, sem drugih isprava, tražio i »bujurdiju«, a ako je nijesu imali, zahtijevao je da je pribave, zadržavajući ih pod svojom kontrolom. Tek po njenom dobijanju dozvoljavao je prodaju njihove robe u Perastu³⁷.

Peraškom Zdravstvenom uredu izričito je zabranio vanredni providur, a u duhu poznate nam terminacije, da ne smije izdavati zdravstvene listove ako brodovi nijesu snabdjeveni putnom ispravom³⁸. Ali se dešavalo da je ipak i takvim brodovima idavao zdravstveni list, na primer, jednom pelješkome brodu za povratak u domovinu³⁹. U ovom slučaju prije bismo mogli pretpostaviti da je za ovo bio dobio specijalno ovlaštenje od vanrednog providura nego da se radi o jednom samovoljnom aktu inače vrlo disciplinovanog Ureda.

Sve ove važne funkcije pomorsko-zdravstvenog pa i drugog pomorskog karaktera koje nijesu bile predviđene ni odlukom Magistra za zdravstvo u Veneciji niti terminacijom generalnog providura, Zdravstveni ured u Perastu nije mogao sam prisvojiti. Kako smo se već uvjerali na jednom markantnom slučaju i kako na osnovu analize dokumenata konstatujemo — te funkcije počele su mu davati same mletačke vlasti odmah po njegovom osnivanju.

Da bi obezbijedio svoje teritorije od unošenja zaraza sa kopna, Zdravstveni ured u Perastu je morao preduzimati mjere za sprečavanje veza sa zaleđem kad god bi se ukazala potreba. Radi toga on je stalno pribavljao obavještenja o zdravstvenom stanju u susjednim krajevima. On se često direktno, pomoću svojih organa, o tome obavještavao, ali je dobijao podatke i od mletačkih vlasti. Kad je, pored uobičajenih kontrola, trebalo preduzimati i specijalne mjere radi obezbjeđivanja od zaraze sa kopna, on je te mjere ili samoinicijativno sprovodio ili su ih ponekad sugerisale starije vlasti.

Dvadeset prvog decembra 1739. godine načelnik Perasta javlja vanrednom providuru da će se odmah postupiti po njegovom naređenju, upućenom Zdravstvenom uredu u Perastu, naime, da će se Crnogorcima i Paštrovićima zabraniti dolazak u Perast i na njegovu teritoriju, kao i svako trgovanje⁴⁰.

Kotorski rektor i providur⁴¹, Pijetro Danado, obavijestio je Zdravstveni ured u Perastu da je kotorski Zdravstveni ured donio odluku da se izdvoje iz trgovine — tj. da se zabrani svaki saobraćaj sa ovim krajevima — pored već pomenutih Crnogoraca, još i Paštrovići, Majini, Brajići i Pobori⁴².

Koliko je ova mjera trajala nijesmo mogli da utvrdimo. Znamo da je bila obnovljena prilikom pojave zaraze u Nikšiću i njegovoj okolini oktobra 1741. Iz akta što ga je 10. novembra načelnik Perasta uputio vanrednom providuru zaključuje se da je peraški Ured samoinicijativno obnovio zabranu svakog saobraćaja sa Bokom stanovnicima pomenutih krajeva »koji se slobodno kreću po turskoj teritoriji« (Il male scopertosi in Niscichi et altri luoghi contigui delle tenute ottomane ha chiamata l'attenzione di questo Collegio⁴³

di Sanità di rinovare l'interdizione del libero commercio de Pastrovichi, Maihini (!), Pobori, Braichi e precisamente de Montenegrini che praticano ilberamente nella Turchia). Vanredni providur, međutim, traži od peraškog načelnika da ovim krajevima doda još Risan, Krivošije i Ledenice, kako bi se i njima onemogućio slobodan saobraćaj sa Bokom, i naređuje da to stavi na znanje Zdravstvenom uredu u Perastu, kako bi ovaj primijenio sve potrebne mjere i primao stanovnike Risna, Krivošija i Ledenica (mletački podaci — Sl. M.) na »ogradama« i pružao im, uz potrebnu sanitetsku predostrožnost sve »ono što im je potrebno« (Questa Carica poi v'ha agginuto Risano con le ville Crivoscie e Ledenize, separandole dal libero commercio con questa Provincia, onde resta partecipato a cotesto Colleg to di dover usare tutte le precauzioni e ricevere le popolazioni suddette alle stangate e con li riguardi di sanità per somministrarli l'occorrente.). Vanredni providur, dodaje se, smatra potrebnim da Zdravstveni ured primjeni iste mjere i prema stanovnicima selâ koja se nalaze u brdovitim predjelima peraške teritorije (Glogovac, Gornji Orahovac), u blizini Crne Gore (Anzichè stimo necessario che da cotesto Collegio siano scapese le ville montane di cotesto territorio che sono vicine al Montenegro)⁴⁴.

Iz akta peraškog načelnika, upućenog 14. aprila 1742. godine vanrednom providuru, vidi se da je Zdravstveni ured u Perastu ponovo dozvolio stanovnicima Gornjeg Orahovca i Risna i njegove teritorije (Krivošije i Ledenice) da slobodno dolaze u Perast⁴⁵.

Na osnovu akta načelnika Perasta od 25. marta 1754. godine konstatuje se da je Zdravstveni ured u Perastu već 19. marta naredio izdvajanje Grblja iz saobraćaja sa peraškom teritorijom u trajanju od 40 dana. Ovu odluku bio je donio, vjerovatno istog dana, Zdravstveni ured u Kotoru, o čemu je kotorski rektor i providur svojim aktom od 21. marta bio obavijestio Zdravstveni ured u Perastu⁴⁶. Prema tome, peraški Ured je još prije zvaničnog obavještenja postupio u istom smislu.

Iz jednog spisa se vidi da su se 3. jula 1755. godine ponovo nalazili pod zabranom svakog saobraćaja sa ovim krajem Majini, Grbljani i Crnogorci⁴⁷. Međutim, ovo izdvajanje nije tom prilikom dugo trajalo, što zaključujemo iz akta peraškog načelnika od 22. avgusta iste godine, u kome stoji da će Zdravstveni ured u Perastu stanovnicima Majina, Grblja i Crne Gore dozvoliti slobodno kretanje⁴⁸.

Donošenje ovakvih zdravstvenih mjera ponavljalo se uvijek kad god bi se pojavila opasnost od prenošenja zaraza sa susjednih teritorija, a peraški Zdravstveni ured je uvijek bio revnostan i brz u njihovom primjenjivanju. To se zaključuje iz mnogih mletačkih dokumenata u kojima se ističu i pohvaljuju zasluge Peraštana i na ovom polju.

Pri sprovođenju svojih mjera Zdravstveni ured u Perastu je morao, po potrebi, koristiti ljude izvan svog sastava koje bi mu delegirala Opština i državne vlasti.

Kao što smo već u početku ovog članka rekli, u ovakvim zdravstvenim uredima koji su u stvari bili neka opštinska tijela u kojima je služba bila obavezna i besplatna, nije bilo stručnih zdravstvenih lica. Ali su oni, razumije se, morali biti u tijesnoj saradnji sa mjesnim ljekarima i, kad ustreba, tražiti njihovu intervenciju, naročito kad se nije radilo o primjeni tada uobičajenih mjera i sredstava za raskuživanje ljudi i robe. Od raznih bolesti oboljele ili

ranjene pomorce, prilikom izdržavanja karantina, liječili su ljekari koji su mogli pružiti njegu takvim bolesnicima samo podvrgavajući se mjerama zdravstvene zaštite koje je primjenjivao i kontrolisao Zdravstveni ured.

Po potrebi Zdravstveni ured u Perastu je primao bolesnike ili ranjenike i davao im specijalan, odvojen smještaj. Tako je i 12. oktobra 1754. odvojio u zasebnu prostoriju trebinjskog Osman-pašu, koga je liječio ljekar peraške Opštine pod nadzorom Zdravstvenog ureda, kako ne bi bili povrijeđeni »i dovuti riguardi della gelosa materia di sanità«. ⁴⁹

Bilo je uobičajeno da se zasebni smještaj obezbijedi svim bolesnicima, a ne samo značajnim ličnostima, kao što je, na primer, bio Osman-paša, sa kojim su mletačke vlasti u Boki tada bile u dobrim odnosima. Isto tako se postupilo i sa jednim običnim Turčinom, nekim Arslanom iz Trebinja, koji je također bio zasebno smješten, a liječio ga je peraški hirurg od zadobijene rane. Ovaj Turčin je 23. septembra 1754. godine bio već izdržao 57 dana kontumacije, pa je stoga pomenutog dana i protestovao protiv njenog tolikog trajanja ⁵⁰.

Radi obezbjeđenja od unošenja zaraznih bolesti, Zdravstveni ured u Perastu je, po potrebi, podizao solidne barikade na onim mjestima gdje su mogli upadati na teritoriju Perasta stanovnici iz zaleđa. Na izgrađivanju ovih ograda radilo je ponekad i više radnika ⁵¹.

Zdravstveni ured u Perastu morao je, kad se za to ukaže potreba, da se brine i o postavljanju sanitetskih straža i o njenom pravilnom funkcionisanju. Od vršenja ove dužnosti nije mogao biti oslobođen nijedan opštinar: »Le guardie di sanità nelle correnti urgenti contingenze per le quali non v'è alcuna esenzione ne privilegio«, kako je istaknuto u aktu vanrednog providura, upućenom 10. decembra 1741. načelniku peraške Opštine ⁵².

Iz veoma česte direktne prepiske vanrednog providura i peraškog načelnika u vezi sa zdravstvenim problemima može se konstatirati ne samo velika aktivnost i budnost Zdravstvenog ureda u Perastu, već i značaj koji mu je pridavala mletačka uprava.

Zdravstveni magistrat u Veneciji, preko vanrednog providura za Boku, dostavljao je Zdravstvenom uredu u Perastu svoje objave, raspise i odluke preko kojih se on upoznavao ne samo sa mjerama koje je trebalo da preduzme već i sa zdravstvenim prilikama u Mletačkoj Republici i u njoj susjednim i udaljenijim zemljama ⁵³. Kad su 12. avgusta 1810. godine, prema odredbama Tilzitskog mira, Francuzi zaposjeli Boku Kotorsku, odmah su počeli sprovođiti nove administrativne mjere, koje su imale za cilj reformu starog upravnog aparata. Oni su, bez obzira na tradiciju, naglo ukidali stare institucije ili ih, pak, iz osnova reformisali.

Ukidanje Zdravstvenog ureda u Perastu došlo je na red tek 1810. godine. Nalog za njegovo ukidanje dao je francuski generalni administrator dviju provincija, Dubrovnika i Boke Kotorske, Dominik Garanjin, na osnovu odluke Zdravstvene komisije u Dubrovniku, kojom je rukovodio.

U početku zapisnika sa sastanka Komisije, održanog 5. jula 1810. godine istaknuto je da je Zdravstveni ured u Perastu, i pored ponovljenih intervencija Komisije od 2. aprila i 23. maja 1810. godine, upućenih francuskom vladinom delegatu za Boku, markizu Paulučiju (Paulucci), nastavio da izdaje rukopisne zdravstvene listove i da izostavlja izvještaje o porijeklu trgovačke robe, na što je još ranije, 10. marta, ukazao Pomorsko-zdravstveni magistrat u Veneciji. Poslije isticanja ove njegove greške, prišlo se obrazlaganju potrebe

za njegovim ukidanjem: »S obzirom na blizinu Perasta i Kotora, gdje se sastavljaju spiskovi posade i izdaju dozvole kapetanima, ovi bi mogli u Kotoru dobijati i zdravstvene listove. Na taj način bi bilo otklonjeno svako neslaganje između putnih isprava izdatih u jednom i zdravstvenih listova u drugom mjestu«. Zatim se iznosi da u Dubrovnik dolaze kapetani sa Pelješca, udaljenog oko 70 milja (!), i iz drugih bližih i daljih mjesta radi izdavanja zdravstvenih listova. Zato, stoji dalje u zapisniku, Komisija uzima slobodu da predloži generalnom administratoru da ukine Zdravstveni ured u Perastu, ostavljajući u tom mjestu samo jedno lice koje će nadzirati zdravstveno stanje i koje će izdavati zdravstvene propusnice samo onima koji bi iz Perasta preko kopna odlazili iz Provincije. One, pak, koji bi brodom iz Perasta htjeli napustiti Boku, obavezivaće da dođu u Kotor radi podizanja putnih isprava i zdravstvenog lista ⁴⁵.

Na osnovu ovog predloga Komisije generalni administrator je još istog dana izdao nalog o ukidanju Zdravstvenog ureda u Perastu ⁵⁵ i odmah ga dostavio vladinom delegatu Paulučiju sa propratnim aktom, takođe od 5. jula, u kome, pored ostalog, poziva delegata da ga izvijesti o djelovanju kancelara budvanskog Zdravstvenog ureda za koga kaže da je čuo »da je veoma sumnjiv u izvršavanju vlastitih dužnosti« ⁵⁶.

Formalno rješenje o ukidanju donio je vladin delegat za Boku Kotorsku 10. jula 1810. godine i ono u našem prevodu glasi:

»VLADIN DELEGAT

S obzirom na to da ne postoje više razlozi za dalje postojanje Zdravstvenog ureda ⁵⁷ u Perastu, koji je za vrijeme bivše mletačke vladavine bio neophodan zbog turskih posjeda u unutrašnjosti zaliva;

Pošto treba otkloniti neugodnosti pomorcima koji su i dosad, iako su bili u nadležnosti tog Zdravstvenog ureda, morali dolaziti u sjedište Uprave radi snabdijevanja potrebnim ispravama i tako udvostručavali putovanje;

Uzevši u obzir da ova Uprava, i pored više puta ponovljenih naređenja, kao i čestih intervencija, nije mogla utjerati sanitarne takse od Zdravstvenog ureda u Perastu;

A na osnovu odluke gospodina Generalnog Administratora, sadržane u njegovom aktu br. 118 od 5. jula, donosi slijedeće:

RJEŠENJE

- 1) Sa danom 12. o. m. definitivno se ukida Zdravstveni ured u Perastu.
- 2) Svi oni koji su se snabdijevali zdravstvenim listovima i drugim ispravama u Zdravstvenom uredu u Perastu odsad će zavišiti od Zdravstvenog ureda u Kotoru.
- 3) Načelnik Perasta određuje se kao povjerenik za poslove sanitetske prirode i biće neposredno potčinjen Zdravstvenom uredu u Kotoru.
- 4) Svi registri, zdravstveni listovi, stari dokumenti itd. biće dostavljeni Vladinoj delegaciji u Kotoru 12. o. m. kako bi se čuvali u arhivu Zdravstvenog ureda u Kotoru.
- 5) Ko god bude snabdijevan zdravstvenim listom izdatim od Zdravstvenog ureda u Perastu poslije objavljivanja ovog dekreta biće zaustavljen u luci Rose ⁵⁸, radi pribavljanja ispravnih dokumenata.

6) Nalaže se načelniku Perasta da izvrši ovaj dekret, koji treba da bude objavljen i nalijepljen na uobičajenim mjestima u glavnijim mjestima Provincije.

Iz Vladine delegacije, 10. jula 1810⁵⁹.

Ovaj dekret je Pauluči dostavio i zdravstvenim uredima Kotora, Herceg-Novog i Budve⁶⁰.

Francuske vlasti su ovom svojom odlukom teško pogodile Peraštane, što se zaključuje i iz njihovog tvrđenja: »Evvi di troppo sensibile mortificazione pella Comune di Perasto il rilevere che la Commissione sanitaria del luogo suddetto sia difinitivamente abolita«, kojim počinju svoju predstavku, zapravo žalbu, od 18. jula 1810. godine, upućenu vladinom delegatu u Kotoru. U ovoj žalbi se zatim osvrću na obrazloženja u Paulučijevom dekretu i kažu: »Iz prvog motiva vidi se da Uprava smatra da ga treba ukinuti, pošto su prestali razlozi zbog kojih je Zdravstveni ured bio osnovan, tojest da više Turci nemaju posjeda u unutrašnjosti zaliva, kao što su imali kada su ga bivše mletačke vlasti osnovale. Smatrajući ovaj razlog neosnovanim, peraška Opština u vezi sa njim ističe da se na osnovu starih spisa može utvrditi da je Zdravstveni ured u Perastu osnovan 1. januara 1734. godine i naglašava da je tada bilo prošlo 46 godina otkako su Mlečani ponovo⁶¹ oduzeli od Turaka Herceg-Novu, a 49 godina po mletačkom oslobođenju Risna, takođe od Turaka, te da se, prema tome, ne može uvažiti ovaj razlog, pošto je u vrijeme osnivanja Ureda već čitav Bokokotorski zaliv pripadao Veneciji. Dalje, ističući prave razloge osnivanja Zdravstvenog ureda, peraška Opština navodi: »Pošto su peraški brodovi, dok je bila slobodna pomorska trgovina, često stizali u Boku sa teretom trgovačke robe iz sumnjivih krajeva, te su iz zdravstvenih razloga morali biti podvrgnuti kontumaciji, bilo je zbog »velike državne darežljivosti«⁶² dozvoljeno da izdržavaju kontumaciju pred Perastom, i da se tu primjenjuju one mjere i pruža pomoć koje su istovremeno koristile njihovim interesima i zdravstvenoj predostrožnosti. Stoga je dakle, bilo naređeno osnivanje Zdravstvenog ureda. I baš zbog toga njega su bile zadržale sve kasnije vlade⁶³. Ali nije ovo jedini razlog zbog koga je bivša mletačka vrhovna vlast odlučila stvaranje i postojanje ovog javnog ureda. Iz drugog razloga, isto tako važnog, bila je ona na to podstaknuta. Dobro je poznato toj Upravi da se Perast nalazi skoro u centru unutrašnjeg kanala⁶⁴. Ovaj položaj smatrala su mletačke i druge, kasnije vlasti kao najpodesniji za sve stanovnike kanala. Zato su te vlasti i htjele da im pomognu pošto su se ovi stanovnici snabdijevali živežnim namirnicama koje se uvoze u Perast iz krajeva pod kontumacijom, i to iz turske⁶⁵ Albanije i sa Levanta, pa su tako lakše i sa manje troška mogli doći u Perast, nego li ići u Herceg-Novu, koji je 18 milja daleko od Kotora, ili u Kotor, udaljen isto tako 18 milja od Herceg-Novog. Omogućile su im da kupuju potrebne namirnice u Perastu, pa su i u vezi s tim uvidjele potrebu za osnivanjem i zadržavanjem Zdravstvenog ureda u ovom mjestu.

Ova Opština, stoji dalje u istoj predstavi, ne prelazeći granice skromnosti, mora istaći da se prethodne vlasti nijesu prevarile kada su osnovale ovu instituciju, pošto je Perast, dajući uvijek jakoiskusne ljude za vršenje ove službe, s pravom zaslužio ovaj jasan dokaz državnog priznanja.«

Zatim, uvjereni da su ovim svojim razlozima, koje su smatrali još aktuelnim pobili prvi stav obrazloženja Paulučijevog dekreta, Peraštani izražavaju

svoje uvjerenje da će francuska uprava nesumnjivo potvrditi njihovu zdravstvenu ustanovu.

Na drugi stav Paulučijevog obrazloženja Peraštani odgovaraju da se nimalo neće smanjiti neugodnosti i troškovi pomoraca, jer i opštinari Perasta, i svi drugi pomorci, Bokelji ili stranci kad namjeravaju napustiti Provinciju, moraju radi dobijanja putnih isprava otići u Kotor, gdje se oni koji nijesu iz Perasta snabdijevaju i zdravstvenim listom, dok ovu Peraštani dobijaju od svog Zdravstvenog ureda. Prema tome, ni jedni ni drugi ne mogu biti oslobođeni tih neugodnosti, što je i pravilno i predviđeno propisima, a što u odnosu na dotadašnju praksu nije udvostručavalo putovanja, pa stoga ono što nije postojalo ne može biti ni otklonjeno. Završavajući pobijanje ovog drugog stava, Peraštani u svojoj predstavi kažu da će francuska Uprava i na osnovu ove činjenice morati obnoviti pomenuti ured.

U vezi sa trećim stavom francuskog obrazloženja o ukidanju Zdravstvenog ureda Opština kaže — ako Uprava pod neprimljenim taksama podrazumijeva one koje brodovi plaćaju u Herceg-Novom na osnovu njene odluke od 15. aprila 1809. godine, treba istaći da ih ukinuti Zdravstveni ured nije mogao njoj dostavljati; to bi mogao počinuti jedino ako bi ih ponovo naplatio od brodova koji su je već jednom platili u Herceg-Novom, što je više puta bilo napomenuto francuskim vlastima. A ako je Uprava mislila na onu taksu koju su brodovi u iznosu od 12 soldi plaćali Zdravstvenom uredu u Perastu radi dobijanja zdravstvenih listova, Opština — stoji dalje u predstavi — smatra potrebnim da izjavi da joj je poznato da je ovaj prihod išao na održavanje broda (brazera) i na plaćanje honorara kancelisti, koji nije, kao drugi kancelisti, imao stalnu mjesečnu plaću. Na ovom mjestu se naglašava i to da je o ovom »Carska delegacija« u Kotoru svojevrjemenom bila obaviještena i da se nije tome suprotstavljala. Ako je, pak, od iznosa ove takse samovoljno nešto zadržao sam kancelist, »zašto — pita se Opština — ona mora zbog toga biti kažnjena. Neka kancelist, ako je nešto zadržao, vrati a Opštinu zbog toga ne treba lišavati ovog Ureda. Pa ako je Uprava imala razloga za negodovanje u odnosu na čitav Zdravstveni ured zbog jedne takve eventualne samovolje, mogla je razriješiti njegove članove i zamijeniti ih drugima, a oduzimanje Opštini jedne privilegije, koju uživa još iz dalekih vremena, vrlo je gorka stvar za nju«.

Poslije tih razmatranja u vezi sa pobijanim rješenjem u istoj predstavi stoji »da će Opština dokazati da je postojanje Zdravstvenog ureda u Perastu korisno, neophodno i, na kraju, nije nimalo štetno državnim interesima«, pa se zatim nastavlja: »Korisno je njegovo postojanje jer omogućava stanovnicima unutrašnjeg kanala da lakše dolaze u Perast, mjesto za njih najbliže i najpodesnije radi pribavljanja živežnih namirnica sa brodova koji tu izdržavaju kontumaciju, neophodno je njegovo postojanje s obzirom na neposrednu blizinu Risna koji je u neprekidnom kontaktu sa turskom teritorijom; nije nimalo štetno državnim interesima njegovo postojanje jer službu obavlja besplatno«.

Na kategorična tvrđenja nadovezuju se slijedeća razmišljanja: »Neka, gospodine Delegatu, uvijek stoji daleko od ove Provincije kobna zaraza, ali ako bi se ona, po nesreći, pojavila, tada bi se priznalo da su Peraštani pravi potomci onih koji su, preko Zdravstvenog ureda, za vrijeme kuge kada se bila pojavila u Risnu, Lepetanama i Grahovcu, dali jakog dokaza svoje revnosti i svog sanitetskog iskustva. Ali, ako bude potvrđena već donesena

odluka i ako bude zauvijek ukinut peraški Zdravstveni ured, pa Peraštani neće imati više prilike da se bave tim veoma važnim poslom kojim su se sve dosad bavili, desiče se da se, u slučaju pojave kobne zaraze, oni neće moći onako korisno angažovati kao njihovi preci u navedenim slučajevima».

Ovu svoju dugačku predstavku peraška Opština završava s molbom Delegatu da je dostavi generalnom administratoru u Dubrovniku, te da ovaj opozove dekret od 10. jula, ne propuštajući da još jednom istakne značaj svog Zdravstvenog ureda, »koji, slavan i narodu koristan, već dugo vremena sasvim opravdano postoji«⁶⁶.

Sprovodeći ovu predstavku, načelnik peraške Opštine, u svom propratnom aktu, također, od 18. jula, i sa svoje strane naročito se zalaže za njeno povoljno rješenje⁶⁷.

Predstavku je delegat Pauluči uputio generalnom administratoru Garanjinu 24. jula i o tome obavijestio peraškog načelnika, izražavajući istovremeno veliko čuđenje što ovaj nije već izvršio njegovu odluku sadržanu u četvrtoj tački dekreta o ukidanju Zdravstvenog ureda u Perastu, i — naglašavajući da do donošenja nove odluke naređenje Uprave mora biti izvršeno — zahtijeva od njega da u roku od 24 sata izvrši predaju svih registara, protokola, akata itd. ukinutog Ureda. U protivnom, na njegov, načelnikov, trošak uputiće u Perast kancelistu kotorskog Zdravstvenog ureda da podigne ta dokumenta. Svoje negodovanje zbog protestovanja peraške Opštine Pauluči je isto tako manifestovao i na jednom beznačajnom detalju; naime, upozorava, u nastavku ovog istog akta, peraškog načelnika da troškovi koji se odnose na podnošenje predstavke peraške Opštine ne mogu pasti na teret njene blagajne, o čijem stanju je on dužan da podnese izvještaj⁶⁸.

Još istog dana, 24. jula, peraški načelnik je uputio Delegaciji u Kotoru tražena dokumenta. Iz propratnog akta saznajemo da su u pošiljci bila samo ona dokumenta Zdravstvenog ureda u Perastu koja su nastala za vrijeme njegovog posljednjeg kanceliste, a za starija načelnik kaže da ih ne može dostaviti, jer ih nije mogao pronaći — niko od ranijih kancelista nije u životu, a svi su oni držali uredsku arhivu kod svojih kuća⁶⁹.

Čudno nam izgleda ovo načelnikovo tvrđenje, jer znamo s kakvom su pažnjom Peraštani čuvali svoje arhive. Upravo zahvaljujući takvom njihovom odnosu prema dokumentima koje su oni stvarali, mi još danas imamo dobro sačuvan arhiv peraške Opštine. Zato u uskraćivanju predaje traženih dokumenata francuskim vlastima skloni smo više da nazremo namjeru Peraštana da ta dokumenta sačuvaju za jedno bolje vrijeme i da tada, na osnovu njih, dokazuju zaslužbe i korist djelovanja jedne od njihovih institucija, za koju su sigurno vjerovali da će biti obnovljena.

Žalbu Peraštana generalni administrator Garanjin riješio je 28. jula, i to, razumije se, negativno. On se uopšte nije upustio u analizu njihovih navođenja, i njegov odgovor na žalbu je vrlo lakonski: »Pošto se ne uvažavaju razlozi koje navode Peraštani radi daljeg očuvanja svog Zdravstvenog ureda, on se ima smatrati definitivno ukinutim. To zahtijeva pravilnost sanitetskog poslovanja, koje se zasniva na uprošćenosti poslova; to također zahtijeva obezbjeđenje državnih interesa. Ove dvije stvari će se bolje ostvariti ako bude postojao manji broj centara u kojima će se o njima raspravljati«⁷⁰.

Koliko su odlučne bile francuske vlasti u ukidanju peraškog Zdravstvenog ureda i koliko su negodovale zbog pokušaja Peraštana da spasu ovu

svuju ustanovu, dokazuje, pored ostalog, i afera koja je izbila u vezi sa posljednjim zdravstvenim listom što ga je ova ustanova izdala. Naime, 10. jula 1810. godine Zdravstveni ured u Perastu izdao je kapetanu Marku Krivokapiću, koji je svojim brodom trebalo da otputuje za Dubrovnik, zdravstveni list — potpisali su ga načelnik Krsta Kolović, jedan član, Ivan Mazarović i kancelist Ureda. Kapetan Krivokapić je, međutim, isplovio za Dubrovnik tek 17. jula, što je lučki kapetan u Rosama, Sebastijan Alberti, konstatovao na istom zdravstvenom listu⁷¹. Čim je sutradan izjutra stigao u Dubrovnik, kapetan Krivokapić je bio priveden tamošnjem Zdravstvenom uredu (La Commissione di Sanità) i saslušan. Iz zapisnika o saslušanju vidi se da je Krivokapić izjavio da mu je zdravstveni list uručio 17. jula kancelist Zdravstvenog ureda u Perastu⁷². Poslije saslušanja, još istog dana, administrator Garanjin žuri da o tome obavijesti Paulučija, dostavljajući mu taj zdravstveni list i prepis zapisnika o saslušanju Krivokapića. U svom aktu Garanjin osuđuje članove Ureda, za koje kaže da su tog datuma već morali znati da je njihov Ured ukinut. Iako je, možda, zdravstveni list izdat 10. jula, kancelist Ureda nije ga smio predati na korišćenje u vrijeme kad se već sigurno moralo znati o njegovom ukidanju. Garanjin zadužuje Paulučija da se o ovom detaljno obavijesti i da naredi onom koji je prekršio naređenje da dođe u Dubrovnik, i da odgovara zbog toga⁷³.

U vezi sa ovim Pauluči poziva 25. jula načelnika Perasta da mu, bez odlaganja, preteći mu odgovaranjem pred starijim vlastima, javi ko je »tako samovoljno« postupio, da li on, ili neko od članova, ili, pak kancelist Ureda⁷⁴.

Odgovarajući istog dana (25. jula) na akt generalnog administratora od 18. jula, Pauluči, pošto je naglasio da je izvršio njegovo naređenje, kaže da je istina da ga je 10. jula obavijestio o ukidanju Zdravstvenog ureda u Perastu, ali je ovaj prestao da postoji tek 12. jula. Do tog dana je morao produžiti ovaj rok pošto njegova naređenja često zakašnjavaju u Perast zbog neredovnog saobraćaja ili neurednosti kurira⁷⁵.

U odgovoru načelnika Perasta Paulučiju od 26. jula, poslije isticanja već poznatih činjenica, stoji da je Krivokapiću uručen zdravstveni list istog dana (10. jula), ali prije 7 časova uveče, kada je stigla odluka o ukidanju Ureda. Zatim se kaže da Krivokapić zbog lošeg vremena nije mogao isploviti prije 17. jula, a niko nije ni pomišljao da traži natrag zdravstveni list, s obzirom na to da je izdat prije ukidanja ovog Ureda⁷⁶.

Pauluči se nije zadovoljio ovim objašnjenjem jer je želio da sazna ko je »krivac« i u svom aktu od 28. jula upućenom peraškom načelniku kaže da načelnik svojim odgovorom nikako ne udovoljava njegovom traženju od 25. jula i da se njegova izjava ne podudara sa onom koju je zvanično dao Krivokapić u Dubrovniku, a iz koje proističe da je zdravstveni list uručio kancelist 17. jula. Mora se saznati, nastavlja Pauluči, da li je ovaj ili neko drugi izvršio ovaj prekršaj starijih naređenja, te ako on, načelnik, ne bude odgovorio shodno ovom traženju, biće prisiljen da ga uputi u Dubrovnik da objasni stvar, jer je to izričiti zahtjev generalnog administratora⁷⁷.

U svom odgovoru od 21. jula na ovaj ponovni zahtjev delegata Paulučija, peraški načelnik kaže da nema ništa da doda objašnjenju datom u posljednjem svom dopisu. Možda je Krivokapić prilikom svog saslušanja zamijenio datum isplivljavanja sa datumom kada mu je bio izdat zdravstveni list, a zbog toga ni on ni niko od članova bivšeg Zdravstvenog ureda ne snosi

nikakvu odgovornost. On će, ako to starije vlasti budu zahtijevale, otići u Dubrovnik radi polaganja računa o tome⁷⁸.

Ovaj drugi načelnikov odgovor Paulući je dostavio Garanjinu 3. avgusta⁷⁹. Izgleda da se ovim okončala ova afera i da Garanjin nije zahtijevao odlazak peraškog načelnika u Dubrovnik; mislimo da se ipak zadovoljio svojim uvjerenjem da će, poslije tako strogih i prijetećih akata u vezi sa »prekršajem« peraškog Zdravstvenog ureda prilikom izdavanja posljednje zdravstvene isprave za vrijeme francuske okupacije Boke Kotorske, i sami Peraštani smatrati ovaj Ured ukinutim.

Ali ova, za Peraštane vrlo nepopularna mjera francuskih vlasti ostaće na snazi samo do kraja francuske vladavine u Boki. Čim su Crnogorci i Bokelji, uz pomoć engleske flote, oduzeli od Francuza čitavu Boku, sem Kotora koji je izdržao opsadu od 22. septembra 1813. do 6. januara 1814, kada je general Gotje predao ovaj grad, bio je obnovljen Zdravstveni ured u Perastu. Već u oktobru »svečano je uspostavljen ovaj Zdravstveni ured na osnovu svojih starih prava i pravila propisanih strogim sanitetskim zakonima i disciplinom, kao prvi zdravstveni ured u ovoj Provinciji«, kako to stoji u aktu peraškog načelnika upućenom 30. oktobra 1813. godine lučkom kapetanu u Rosama⁸⁰.

Za vrijeme kratkotrajnog zajedničkog života Crne Gore i Boke Kotorske ovom Uredu je dat još veći značaj i imao je širi djelokrug rada, što se zaključuje ne samo iz gornjeg citata već i iz mnogih sačuvanih dokumenata koji se odnose na ovu tada obnovljenu ustanovu, koju stariji organi Privremene crnogorsko-primorske vlade (Centralne komisije), pa i sam mitropolit Petar I, kao njen predsjednik, u svojim dopisima apostrofiraju sa »Spettabile Magistrato di Sanità«⁸¹.

Kad je Austrija, prema odredbama Bečkog kongresa, ponovo zavládala Bokom, zadržala je Zdravstveni ured u Perastu, koji se tada zvao Zdravstvena ispostava (Deputazione sanitaria). Ovu ispostavu Austrija je ukinula tek 13. jula 1824. godine⁸² određujući da se njena djelatnost prenese na Zdravstveni ured u Kotoru⁸³.

* * *

Potreba za osnivanjem Zdravstvenog ureda u Perastu obrazložena je u odluci i rješenju o njegovom osnivanju, a značaj koji su mletačke vlasti pridavale ovoj ustanovi rezultira iz dokumenata koje smo ovdje koristili radi ilustriranja njegovog stvarnog poslovanja. Dakle, ostaje samo da razmotrimo da li je bila opravdana odluka o njegovom ukidanju koju su francuske vlasti donijele 10. jula 1810. godine i da li su bili umjesni razlozi Peraštana, navedeni u cilju spašavanja ove njihove ustanove.

Još prije potpadanja Perasta pod francuske vlasti, počevši od Napoleonovih akcija na Jadranu, započetih u intervalu između Leobenskih preliminara i Kampoformijskog mira, značaj Perasta kao jakog pomorsko-trgovačkog centra počinje naglo da slabi, da bi kasnijim poznatim Napoleonovim mjerama, koje su toliko pogađale pomorsku trgovinu uopšte, i na kraju francuskom okupacijom Boke Kotorske, taj značaj skoro potpuno nestao. Ne samo opasnost i nesigurnost plovljenja, pojačana učestalim gusarskim akcijama za vrijeme francuske okupacije Boke, već i visoki nameti što su

ih francuske vlasti udarale brodovima, kao i prisilno regrutovanje mornara i još druge za Bokelje nepopularne mjere, — sve je to doprinijelo tome da su se, pored drugih bokeljskih brodova, i mnogi peraški odmetnuli od francuskih vlasti, ploveći većinom pod engleskom zastavom i napadajući francuske i druge brodove koji su plovili pod francuskom zastavom. Rezultat svega toga bilo je skoro potpuno odvajanje Perasta od pomorske trgovine. I njegove trgovačke veze sa zaleđem bile su također svedene na minimum, jedva nešto više od zadovoljavanja mjesnih potreba, kako zbog nemogućnosti slobodnog i obimnijeg trgovanja artiklima koje su Peraštani nabavljali iz Crne Gore, tako i zbog loših odnosa francuskih vlasti u Boki i Crnogoraca, što je svakako, loše uticalo na međusobnu trgovinu Crne Gore i Boke.

Takav Perast, lišen bezmalo potpuno svog glavnog i skoro jedinog životnog sredstva — pomorske trgovine, a ona je, razumije se, uslovljavala i njegovu kopnenu trgovinu, odsječen od raznih morskih i kopnenih veza, nije više bio centar u koji su se stjecali ljudi iz raznih krajeva da bi mogli raznositi opasne zaraze. Takav Perast, prema tome, nije zaista više imao prijeku potrebu za zdravstvenim uredom.

Opština Perast, međutim, u upornom nastojanju da spase svoj Zdravstveni ured nije samo imala u vidu da povlasti onaj mali broj svojih pomoraca koji se zadovoljavao da pod francuskom zastavom plovi na kratkim relacijama već je sigurno više računala na to da očuva bar u formalnoj funkciji ovu svoju ustanovu i u vrijeme francuske okupacije, za koju je u Boki vladalo opšte mišljenje da je prolazna i kratkotrajna. Ona je htela da je održi za bolje vrijeme, smatrajući da bi, možda, njeno ukidanje moglo predstavljati opasan presedan budućem gospodaru Boke pri odlučivanju o njenom obnavljanju.

Dakle, francuske vlasti u svom rješenju o ukidanju Zdravstvenog ureda u Perastu nijesu htjele, a Peraštani u svojoj žalbi kojom pokušavaju da to rješenje obesnaže nijesu mogli navesti prave razloge.

Neubjedljivo i sasvim lakonski zvuči francusko obrazloženje ukidanja: »radi boljeg obavljanja pomorsko-zdravstvene službe«. Štaviše, ono je moralo uvrijedljivo izgledati Zdravstvenom uredu u Perastu, koji je u toku dugog perioda znatno doprinio poboljšanju te službe. Najneoportuniji i najbesmisleniji detalj iz Paulućijevog obrazloženja izgleda nam onaj koji govori o tome da Zdravstveni ured u Perastu nije dostavljao državnoj blagajni u Kotoru novac od taksa. Takse koje je ubirao Zdravstveni ured u Perastu bile su zaista neznatne, jer je u to vrijeme bio neznatan i pomorski promet u Perastu. Međutim, da su prihodi od tih taksa bili takvi da su mogli nešto predstavljati za kotorsku državnu blaganju, možda pitanje njegovog ukidanja i pored predstojeće reforme o kojoj govori Garanjin, tada ne bi došlo na dnevni red. Ovo s pravom možemo pretpostaviti, pa makar to izgledalo i previše smjelo, jer znamo u kakvoj su se teškoj finansijskoj situaciji u to vrijeme nalazile francuske vlasti u Boki, koje su je raznim novim nametima nastojale da poprave. I tako je, možda, baš ovaj razlog koji djeluje najneubjedljivije bio i presudan za donošenje poznate francuske odluke.

Građa koja se odnosi na djelovanje obnovljenog Zdravstvenog ureda u Perastu za vrijeme Crnogorsko-primorske vlade (1813—1814) biće objavljena sa ostalim materijalom koji obuhvata aktivnost ove vlade — kao posebno izdanje Istorijskog instituta NR Crne Gore.

¹ Posebni otisak iz Nastavnog vjesnika, sv. 5—8, knj. XL, god. 1932, str. 1—3. — ² Kovijanić R. i Stijepčević I., Kulturni život staroga Kotora, Cetinje, 1957, knj. II, str. 19. — ³ Vidi podrobnije o ovome u navedenom djelu Kovijanića R. i Stijepčevića I., str. 12—15. — ⁴ Statuta civitatis Cathari, Venetiis, 1616, str. 405—407. Vidi i moj članak »Pojava kuge u Grahovcu 1690. godine i kotorski Zdravstveni magistrat«, u Zborniku Instituta za medicinska istraživanja SAN, 1960. — ⁵ Državni arhiv u Kotoru (DAK) — Upravno-politički spisi (UP), fasc. 54, f. 27 i 28. i DAK — UP, fasc. 74, f. 525—527. — ⁶ Mlečani su Boku Kotorsku nazivali Albanija, zapravo Albania veneta. — ⁷ U prepisu iz DAK — UP 74, stoji 1732. godina, ali je to greška, što se konstatuje iz činjenice da kasniji dokumenti, izuzev samo još jednog u kojima se pominje ova vdluka, nose isti datum kao i prepis iz DAK — UP 54:25, septembra 1733. — ⁸ U dokumentu stoji Superiore provincia, kojim su nazivom Mlečani često obilježavali provinciju »Albania veneta«, tj. Boku Kotorsku. — ⁹ Za Dalmaciju ovdje stoji Inferiore provincia, naziv također čest u mletačkoj praksi. — ¹⁰ Poslije morejskog rata, Karlovačkim mirom (26. januara 1699. god.). — ¹¹ Kotor se 1420. godine dobrovoljno potčinio Veneciji. O ovome opširno u mojoj raspravi »Statuta civitatis Cathari — Poglavlja o predaji Kotora Veneciji«, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru za 1954. godinu (br. III), str. 7—23. — ¹² Tada, u vremenu predaje Kotora, njegova teritorija se sastojala od kotorskog distrikta, Grblja, Bijele, Kruševice i Ledenica, ali je u vremenu donošenja ove odluke bila svedena na distrikt i Grbalj. — ¹³ Glavni predstavnik mletačke vlasti u Boki. — ¹⁴ Pravilno stoji »onoga« jer je sjedište generalnog providura, kome je adresiran akt, bilo u Zadru, a u ovom slučaju se radi o Boki. — ¹⁵ U Kotoru: rektor i providur, u Herceg-Novom: providur, a u Budvi: načelnik (podestà). — ¹⁶ U originalu stoji datum: 1. januara 1733. M. V., što znači po mletačkom računanju, po kome je godina počinjala 1. marta. — ¹⁷ I ovdje je omaškom, prilikom prepisa, unesena godina 1732. — ¹⁸ Terminacijom su se nazivale odluke i rješenja mletačkih magistrata, sem onih najvećih mletačkih institucija: Velikog vijeća, Senata i Vijeća desetorice, čija su se akta nazivala dukalom (ducale). — ¹⁹ Sjedište vanrednog providura je bilo u Herceg-Novom, ali je on često boravio u Kotoru. — ²⁰ O kategorizaciji zdravstvenih listova vidi članak Milivoja S. Miloševića, Lazareti na Crnogorskom primorju, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru za 1959. godinu, str. 64. — ²¹ Ovdje se misli na hercegnovskog providura i na vanrednog providura za Boku Kotorsku. — ²² DAK — UP, fasc. 74, f. 529. — ²³ Isto, f. 530. — ²⁴ DAK — UP, fasc. 53, f. 279. — ²⁵ DAK — UP, fasc. 56, f. 295. — ²⁶ Isto, f. 296. — ²⁷ Isto, f. 297. — ²⁸ Isto, f. 620. — ²⁹ DAK — UP, fasc. 61, f. 684, fasc. 72, f. 30, 51, 130. itd. — ³⁰ DAK — UP, fasc. 61, f. 684. — ³¹ Isto, f. 933. — ³² Isto, f. 935. — ³³ DAK — UP, fasc. 65, f. 211. — ³⁴ DAK — UP, fasc. 66, f. 484. — ³⁵ DAK — UP, fasc. 68, f. 413. — ³⁶ Isto, f. 993. — ³⁷ DAK — UP, fasc. 66, f. 254. — ³⁸ DAK — UP, fasc. 59, f. 1070. — ³⁹ DAK — UP, fasc. 68, f. 1075. — ⁴⁰ DAK — UP, fasc. 61, f. 765. — ⁴¹ Jedno lice koje je kao mletački predstavnik u Kotoru stajalo na čelu komunalne uprave i sudstva, isključivši kriminal, koji je bio u nadležnosti vanrednog providura. — ⁴² DAK — UP, fasc. 59, f. 577. — ⁴³ Uz naziv Ufficio di Sanità sreće se, i to češće, i ovaj kako za Zdravstveni ured u Perastu, tako i za onaj u Kotoru, u Herceg-Novom itd. — ⁴⁴ DAK — UP, fasc. 62, f. 340. — ⁴⁵ DAK — UP, fasc. 61, f. 236. — ⁴⁶ DAK — UP, fasc. 75, f. 462. — ⁴⁷ DAK — UP, fasc. 78, f. 226. — ⁴⁸ DAK — UP, fasc. 78, f. 281. — ⁴⁹ DAK — UP, fasc. 74, f. 509. i 510. — ⁵⁰ Isto, f. 943. — ⁵¹ DAK — UP, fasc. 63, f. 195. — ⁵² DAK — UP, fasc. 62, f. 365. — ⁵³ DAK — UP, fasc. 70, f. 1184, 1251; fasc. 71, f. 74; fasc. 72, f. 467, 475, 479, 788, 815; fasc. 78, f. 194, itd. — ⁵⁴ DAK — UP, fasc. 253, br. 2366 — 1/2. — ⁵⁵ Isto. — ⁵⁶ DAK — UP, fasc. 253, br. 2366 — 1. — ⁵⁷ U aktima francuskih vlasti ova i druge ovakve ustanove često se zovu Zdravstvena komisija, a tako i na ovom mjestu. — ⁵⁸ O značaju ove luke u pomorskom životu Boke, kao i o njenim sanitetskim funkcijama, vidi moj rad: Iz arhive lučkog kapetana u Rosama, objavljen u Godišnjaku Pomorskog muzeja u Kotoru (u dva nastavka) za godine 1957. i 1958. — ⁵⁹ DAK — UP, fasc. 253, br. 2366 — 3. — ⁶⁰ Isto. — ⁶¹ Prvi put 1538. godine, potpomognuti španskom i papskom flotom pod komandom admirala Andrije Dorija, da bi ga zadržali samo od 5. jula 1538. do kraja avgusta 1539. godine. — ⁶² Peraštani su često i u prepiscima sa francuskim vlastima izražavali naročito poštovanje prilikom pominjanja bivše mletačke vlasti. — ⁶³ To su austrijska i ruska, koja je neposredno prethodila francuskoj. — ⁶⁴ Ovdje se misli samo na Kotorski zaliv, a ne na čitav Bokokotorski. — ⁶⁵ Za razliku od Boke Kotorske, koju su, kako je ranije rečeno nazivali Mletačkom Albanijom, pravu Albaniju Mlečani su nazivali turskom. — ⁶⁶ DAK — UP, fasc. 253, br. 2366, 4/1—5. — ⁶⁷ DAK — UP, fasc. 253, br. 2366, 4. — ⁶⁸ Isto, 6. — ⁶⁹ Isto, 7. — ⁷⁰ Isto, 12. — ⁷¹ Isto, 5/1. — ⁷² Isto, 5/2. — ⁷³ Isto, 5. — ⁷⁴ Isto, 8. — ⁷⁵ Isto. — ⁷⁶ Isto, 9. — ⁷⁷ Isto, 11. — ⁷⁸ Isto, 14. — ⁷⁹ Isto, 15. — ⁸⁰ Stari arhiv Opštine Perast (PA), fasc. XVIII, br. 45. — ⁸¹ Isto, br. 54, i 55. i 63—66. — ⁸² DAK — Arhiv Opštine Dobrota (OD) III, br. 174. — ⁸³ Isto, br. 174/2.

VENEZIANISCHE GRÜNDUNG (1734) UND FRANZOSISCHE AUFHEBUNG (1810) DES GESUNDHEITSAMTES IN PERAST

Slavko MIJUŠKOVIC

In der kurzen Einleitung dieses Artikels wird hervorgehoben, dass in Kotor, wo schon während der Römer Ärzte existierten, sehr früh die speziellen, sanitären Massnahmen unternommen wurden um die Einschleppung und Verbreitung der Infektionskrankheiten zu verhindern. Eine von diesen Massnahmen war die Gründung des Gesundheitsamtes in Kotor am 7. April 1437. Diese Sanitätsanstalt bestand aus Laien die von den Gemeinderäten von Kotor (Grosser Rat, Kleiner Rat und Rat der Erbetener) aus der Reihe der Adelligen gewählt wurden. Dieser Gesundheitsamt hatte unabhängig von den bestehenden Krankenhäusern, Apotheken und mehreren Ärzten, eine sehr wichtige gesundheitliche Funktion.

Als sich später die Handelsbeziehungen Boka Kotorska mit den überseeischen Ländern so wie dem näheren und entfernten Hinterland stark verzweigt hatten, und als neben Kotor auch andere Ansiedlungen in Boka eine solche Handelsaktivität zu entfalten begannen, wurde das Bedürfnis für die Gründung der speziellen Gesundheitsanstalten, ähnlich dem Gesundheitsamt in Kotor, in diesen Ansiedlungen spürbar. Solche Sanitätsanstalten wurden dann in Herzeg Novi, Perast und Budva gegründet.

Den Beschluss über die Gründung des Gesundheitsamtes in Perast fasste das Magistrat für das Gesundheitswesen in Venedig am 25. September 1733, und die formelle Anordnung erteilte der venezianische Generalproviditore für Dalmatien und Albanien am 1. Januar 1734. Nach diesem Beschluss bestand dieser Amt aus: Gemeindevorstand, zwei Gemeinderäte und noch zwei Personen, welche von der Gemeinde, aus der Reihe ihrer Gemeindegliedern, delegiert wurden. Die gewählten Beamten dieses Amtes arbeiteten 12 Monate.

Durch die Analyse der Dokumente des Staatsarchivs in Kotor, wurde die Tätigkeit des Gesundheitsamtes in Perast dargestellt. Aus diesen Dokumenten ist ersichtlich was für Massnahmen dieses Amt unternommen hat, so wie dass ihm bald nach der Gründung eine noch umfassendere Tätigkeit anvertraut wurde. Es wurde ihm auch die Ausübung des Marinesanitätsdienstes anvertraut, das sonst in der Kompetenz der höheren und bestimmten Sanitätsanstalten stand.

Als die Franzosen Boka besetzt haben (am 12. August 1807), begannen sie sogleich neue administrative Massnahmen durchzuführen und viele bestehende Anstalten auf zuheben. Die Gründe über die Aufhebung des Gesundheitsamtes in Perast, die die französischen Behörden im ihren Beschluss von 5. Juli 1810 angeführt haben, schienen der Gemeinde Perast widersprechend, weshalb sie sich durch eine argumentierte Vorlage von 18. Juli bemühte ihr Gesundheitsamt zu retten. In der französischen Begründung war der richtige Grund für die Aufhebung des Gesundheitsamtes absichtlich verschwiegen. Die französische Okupation hat den Seehandel in Boka fast vollkommen paralysiert, und gleichzeitig den Handel mit dem Hinterland bedeutend vermindert. So hat auch in Perast der bis dahin rege See- und Handelsverkehr nachgelassen und infolgedessen war ein weiteres Bestehen seines Gesundheitsamtes wirklich überflüssig geworden. Die besondere Einsetzung der Peraster ihr Amt zu retten war auf ihre Überzeugung begründet, die im Boka allgemein herrschte, dass die französische Okupation nur kurze Zeit dauern wird und dass danach das Seewesen und der Handel wieder aufleben wird.

Die Versuche der Peraster blieben erfolglos und ihr Gesundheitsamt wurde am 12. Juli 1810 aufgehoben.

Seine Wiederherstellung erfolgte im Oktober 1813 noch während die Kämpfe der Montenegriner und Bokaer, die von den Einheiten der englischen Flotte gegen die französischen Besatzungskräfte unterstützt wurden, im Gange waren.

Österreich, das nach der Bestimmungen des Wiener Kongresses, über Boka wieder die Herrschaft erlangte (1814), behielt das wiederhergestellte Gesundheitsamt in Perast bis am 13. Juli 1824, als es dann entgeltlich aufhob.

OFFICE DE SANTÉ A PERAST: FONDÉ PAR LES VÉNITIENS EN 1734,
ET SUPPRIMÉ PAR LES FRANÇAIS EN 1810

Slavko MIJUŠKOVIC

Dans la courte introduction de cet article, on met en relief le fait que dans la ville de Kotor, dans laquelle, du temps des Romains, déjà, il y avait des médecins, on avait commencé aussi de très bonne heure par entreprendre des mesures sanitaires spéciales pour prévenir l'apparition et la propagation des maladies infectieuses. Une de ces mesures a été aussi la fondation de l'Office sanitaire à Kotor, le 7 avril 1734. Cette institution sanitaire était constituée par des personnes non qualifiées, élues, parmi les nobles de la ville, par des conseils municipaux de Kotor (le Grand conseil, le Petit conseil et le Conseil des pétitions). De cette façon, à part l'hôpital, la pharmacie et plusieurs médecins qui étaient, dans ce temps, déjà installés à Kotor, cet Office sanitaire a eu indépendamment des organes précités une très importante fonction sanitaire.

Lorsque, plus tard, les relations commerciales de Boka Kotorska (Bouches du Cattaro) avec les pays d'outre-mer, ainsi qu'avec ceux de son voisinage plus ou moins proche, étaient devenues très ramifiées, et quand, en dehors de la ville de Kotor, d'autres agglomérations de Boka étaient aussi devenues les protagonistes d'une telle activité commerciale, — on y avait senti la nécessité pour la fondation des institutions sanitaires spéciales, analogues à l'Office sanitaire de Kotor. De cette façon, on a réalisé la création de telles institutions à Herceg-Novi, Perast et Budva.

L'arrêté pour la fondation de l'Office sanitaire à Perast a été publié par la Magistrature pour la santé à Venise, le 25 septembre 1733, tandis que la décision formelle dans le même sens a été prise par le proviseur général pour la Dalmatie et L'Albanie, le 1 janvier 1734. Suivant la décision citée cet Office était constitué par le maire, deux conseillers municipaux et, en plus, par deux personnes déléguées par la municipalité, et précédemment élues parmi les habitants de la commune. L'activité des fonctionnaires élus durait douze mois.

Par l'analyse de plusieurs documents des Archives d'état de Kotor, on a montré le fonctionnement de l'Office sanitaire de Perast. Par cela même on a mis en relief toutes les mesures qu'il avait dû prendre, ainsi que le fait qu'à cet Office a été confiée, peu de temps après le début de son fonctionnement, une activité dans le service sanitaire maritime, qui était bien supérieure à celle prévue par l'arrêté et la décision relatifs à sa fondation, et que l'on ne confiait d'ailleurs qu'aux institutions sanitaires spécialement indiquées et d'un rang plus haut.

Lorsque les Français ont occupé Boka Kotorska (le 12 août 1807), ils ont tout de suite commencé à appliquer des nouvelles mesures administratives, ainsi qu'à supprimer des nombreuses institutions, parmi lesquelles l'Office sanitaire de Perast est tombé sous le coup en 1810. Les motifs donnés dans l'arrêté français (du 5 juillet 1810), ordonnant la suppression de l'Office, n'ont pas paru bien convaincants à la municipalité de Perast et celle-ci a riposté, le 18 juillet, par une argumentation bien appuyée contre ces motifs, à l'adresse du représentant des autorités civiles françaises de Boka. De toute évidence, ces autorités avaient expressément omis de mentionner le motif réel de leur insistance pour la suppression de l'Office. Cependant l'occupation française avait presque complètement paralysé le commerce maritime de Boka, et, par cela même, son commerce avec les pays de son voisinage était devenu bien faible. De cette façon, à Perast avait bientôt cessé le trafic maritime et commercial jusqu'alors très animé et, conséquemment, la persistance du fonctionnement de son Office sanitaire était devenue superflue. Le dévouement spécial des Pérastans dans l'action de sauvetage de leur Office, a été basé sur leur conviction (qui a été d'ailleurs répandue partout à Boka) que l'occupation française sera de contre durée et qu'après elle l'activité de la vie maritime et du commerce de cette région sera plus accentuée.

Les interventions des Pérastans n'ont pas été couronnées de succès et leur Office sanitaire a cessé de fonctionner le 12 juillet 1810.

La réinstallation de cet Office a eu lieu au mois d'octobre 1813, au cours même des combats que les Monténégrins et la population de Boka (aidés par les unités de la flotte anglaise) menaient contre les forces françaises d'occupation.

L'Autriche, qui a, d'après les clauses du Congrès de Vienne, occupé de nouveau Boka (en 1814), — a maintenu l'Office sanitaire de Perast, renouvelé, jusqu'au 13 juillet 1824, date à laquelle celui-ci a été définitivement supprimé.